

РЕЦЕНЗИЯ

ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР”

**ПО ОБЯВЕНА ПРОЦЕДУРА ОТ ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ –
ВАРНА**

1. Обща информация

Изготвил рецензията: проф. д.ик.н. Димитър Канев Канев, ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“ – Варна.

Основание за написване на рецензията: заповед РД-06-1374/24.6.20 г. на Ректора на Икономически университет – Варна за назначаване на научно жури.

Автор на дисертационния труд: Науаф Ал-Файез.

Тема на дисертационния труд: „Данъчно бреме, данъчен капацитет и тяхното влияние върху икономическото развитие на Йордания“.

2. Данни за дисертанта

Науаф Ал-Файез завършва ИУ-Варна през 1995 г. с ОКС „магистър“ по специалност „Икономическа информатика“. В периода 01.12.2008 - 31.10 2019 г. е ръководител на одитния отдел на отдел Данъци върху доходите и продажбите, Аман, Йордания, а от 01.12.2019 до сега е директор на Дирекция за развитие и свободни зони, Аман, Йордания. Изпълнил е плана на докторантурата, отчислен е с право на защита и отговаря на другите условия за явяване на защита, дефинирани в чл. 35(1) от Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ИУ-Варна (за ОНС „доктор“).

3. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 198 страници, от които 180 - основен текст, 18 - списък на използваната литература. Изложението е структурирано в три с относително близък обем глави, които съдържат 26

таблици и 1 фигура. В библиографията са включени осем източници на кирилица, а останалите са на арабски език и латиница.

С тези свои характеристики трудът отговаря на изискванията на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на закона за развитие на академичния състав в Република България и специфичните изисквания на Икономически университет – Варна. Забележките ми относно структурните характеристики са две. Първо, в дисертацията и автореферата не е посочена докторската програма. Това не ми позволява да проверя съответствието със законовото изискване обучението да е осъществено по програма, получила акредитация от НАОА. Второ, списъкът на използваната литература в дисертацията не коректен. (1) Не е съставен според действащия стандарт за библиографско цитиране БДС ISO 690:2011 Информация и документация. Ръководство за библиографски позовавания и цитиране на информационни ресурси. (2) Заглавия, които очевидно са на арабски, са посочени с превода им на български език. (3) Не всички заглавия, посочени в списъка с използвана литература, са цитирани в текста. (4) Много от заглавията от списъка на използваната литература се повтарят, което не позволява да се прецени количеството и структурата на библиографията.

4. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд и мнение относно коректността на автореферата на дисертацията

Структурата и съдържанието на дисертационния труд съответстват на изискванията по чл. 34, ал. 2 и ал. 3 от Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна.

Първо, трудът съдържа научни и научно приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Изследва се данъчната политика в Йордания и нейното съответствие с глобалните и регионални тенденции. Избраната тема съответства напълно на професионалните интереси и опит на докторанта и изводите от неговата работа биха били много полезни за усъвършенстването на бъдещата дейност на данъчната администрация в Йордания.

Второ, текстът демонстрира, че кандидатът притежава задълбочени знания по разработката, както и способност да осъществява самостоятелни научни изследвания. Дисертацията е основана върху достатъчна литература по въпроса. Авторът дефинира ясно своите изследователски задачи и умение да анализира статистически данни. Проведено и е собствено изследване, чиито резултати са разчетени коректно и са изложени разбираемо, логично и прецизно.

Трето, дисертацията е представена във формата на монографичен ръкопис, отговарящ на изискванията за монография по обем, основание върху собствени научни изследвания, наличие на разгърната структура и библиография. Стилът на изложението е ясен и работата е лесно четима. Отделните глави са свързани помежду си и са логически свързани. След всяка структурно и логически обособена част са формулирани изводи.

Авторефератът правилно отразява основните положения и приносните моменти на дисертацията. Структуриран е съгласно изискванията. Обемът от 39 страници отговаря на установените норми и помага на читателят да се ориентира по-добре в самия текст.

5. Идентифициране и оценяване на научните и научно – приложните приноси в дисертационния труд

Като цяло намирам, че научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд са свързани с прилагането на съществуваща методология, което разширява полето на нейното приложение. По отношение на първия принос, за който се претендира, считам че дълбочината и „критичният“ елемент на прегледа на теориите в областта не е достатъчен. Приемам останалите приноси, формулирани от автора, с препоръката да бъдат изчистени от констатации и оценки. Въпреки резервите ми към изследванията във втора и трета глава като основа за научнообосновани изводи, същите са ценни като източник на информация и заслужават положителна оценка.

За проверка на плагиатство съм ползвал лицензиран софтуер, базиран онлайн на www.strikeplagiarism.com. Не съм установил плагиатство в представените по процедурата трудове и не съм получавал неанонимен и

мотивиран писмен сигнал за plagiatство.

6. Публикации и участие в научни форуми

Основните части на дисертационния труд са публикувани в една статия и два доклада пред научни форуми, отпечатани в пълен текст в сборници с редактор и издателство. Като цяло идеите на дисертанта са получили публичност и са изпълнени изискванията на т. 4 на чл. 35(1) от Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна.

7. Критични бележки и препоръки

Критичните ми бележки и препоръките към автора могат да се обобщят в следното:

- 1) Вече посочих някои проблеми с използваната литература. Към тях следва да прибавя и това, че много малка част от теоретичните литературни източници са издания, публикувани през последните 10 години; има много позовавания, напр. на Адам Смит, без да е цитиран източника; правят се необосновани и спорни обобщения, като например: „съвременната икономическа мисъл твърди, че плоските или пропорционални данъци не постигат социална справедливост“ (стр. 11), „обикновено икономистите допускат, че хората са egoистични и действат единствено в свой интерес“ (стр. 14), „икономическата ефективност, по принцип, е трудно съвместима с целта за социална справедливост“ (стр. 17) и др.
- 2) Докторантът декларира, че избира като основа на изследването си синтеза от идеи на неоинституционализма и политическата икономия на развитието. Тези идеи обаче не са представени с нужната детайлност и не е обосновано защо избраният теоретичен микс е адекватна теоретична основа за анализа на йорданската икономика и нейната данъчна политика и е предпочитан пред своите алтернативи. На практика в дисертацията отсъства теоретичен фундамент, което намирам за неин основен недостатък. В икономическата теория такъв съществува и той

разполага с развит и общоприет от всички основни икономически направления инструментариум. Пропускът на автора да го представи и анализира го лишава от възможността да докаже твърденията си за ефектите от данъците и факторите, които им влияят, да оцени връзката между степен на облагане и данъчни приходи, да разкрие ефективното равнище на облагане и да докаже връзката между облагане и благосъстояние.

- 3) Най-силната страна на разработката са проведените сравнителни изследвания във втора глава и собственото анкетно проучване в трета глава. Отсъствието на стабилен теоретичен фундамент обаче пречи да се надхвърли описание и сравнението на процеси и явления. Познаването на историческото развитие, опитът на другите и мнението на експертите са полезни, но имат малка стойност като научно доказателство и не са основание за формулирането на практико-приложни препоръки. В социалната сфера миналото не предопределя бъдещето. Това, че някое друго общество, следвайки определена политика, постига положителни резултати, не гарантира, че друго ще ги повтори, ако прави същото. Твърдението на авторитет или определена група за даденоявление или процеси не ги прави истинни. Научният метод за решаването на проблеми изисква осмислянето им чрез логиката на теоретичните модели, дефинирането на хипотези и тяхната проверка чрез факти. Като цяло комбинацията от липса на ясен теоретичен фундамент, отсъствие на иконометричен модел и анализ, основан на панелни данни намалява качеството на емпиричния анализ в трета глава и убедителността на предложенията за следваната политика.
- 4) Макар че публикациите по дисертационния труд отговарят на минималните наукометрични изискванията на ЗРАСРБ и ИУ-Варна, би било по-добре те да се направят в издания и на език по-видими за научната общност и вземащите решения в Йордания.

Тези критични бележки и препоръки не са от естество, което да намали общата ми положителна оценка за работата на автора и за съответствието и с изискванията и установените стандарти за присъждане

на ОКС „доктор“.

8. Заключение

Гореизложеното ми позволява да направя извода, че дисертационният труд „Данъчно бреме, данъчен капацитет и тяхното влияние върху икономическото развитие на Йордания“ отговаря на условията за придобиване на научната степен „доктор“. Въз основа на това предлагам на уважаемото научно на жури да присъди на Науаф Ал-Файез образователната и научна степен „доктор“.

Варна, 13 юли 2020 г.

Изготвил:



(проф. д.ик.н. Д. Канев)

Вх. № РД20-833 | 31.05.2020

РЕЦЕНЗИЯ**на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“****в Област на висше образование: 3. „Социални, стопански и правни науки“,****Професионално направление 3.8 „Икономика“, докторска програма****„Политическа икономия (Обща икономическа теория)“**

Изготвил рецензията: доц. д-р Калоян Илиев Колев, хабилитиран в професионално направление 3.8 „Икономика“, научна специалност „Политическа икономия (Обща икономическа теория)“, катедра „Обща икономическа теория“, Икономически университет - Варна

Основание: Заповед за назначаване на научно жури № РД 06 – 1374 / 24.06.2020 г. на Ректора на Икономически университет – Варна

Автор на дисертационния труд: Науаф Ал Файез, докторант по докторска програма „Политическа икономия (Обща икономическа теория)“, катедра „Обща икономическа теория“, Икономически университет - Варна

Тема на дисертационния труд: „Данъчно бреме, данъчен капацитет и тяхното влияние върху икономическото развитие на Йордания“

Научен ръководител: Проф. д. ик. н. Ивона Якимова

1. Данни за дисертанта.

Науаф Ал Файез е гражданин на Хашемитско кралство Йордания, което определя и темата на дисертационния му труд. Докторантът е възпитаник на Икономически университет – Варна, където през 1995 г. завърши специалност „Икономическа информатика“ със степен „магистър“. През 2002 г. реализира специализация към катедра „МИО“ на ИУ-Варна, а три години по-късно (11.03.2005 г.) е зачислен в редовна докторантura към катедра „Обща икономическа теория“, в професионално направление 3.8 „Икономика“, докторска програма „Политическа икономия (Обща икономическа теория)“, с научен ръководител проф. д.ик.н. Ивона Якимова. Докторантът е отчислен с право на защита на 26.09.2008.

В професионален план Науаф Ал Файез работи почти изцяло в структурата на данъчната администрация на Йордания, започвайки от най-ниската позиция („данъчен инспектор“), като достига до длъжността „Ръководител на одитния отдел“ в Отдел данъци върху доходите и продажбите, Аман, Йордания. Към момента Науаф Ал Файез е ръководител на групата за стратегическо развитие в Дирекция за развитие и свободни зони, Аман, Йордания.

Считам, че образованието и професионалният опит на Науаф Ал Файез са важна предпоставка за написването на дисертационния труд.

2. Общо представяне на дисертационния труд.

1.1. Обем и структура.

Дисертационният труд е разработен в общ обем от 189 страници, включващи основен текст, 26 таблици и 1 фигура. В структурно отношение изследването в дисертацията е традиционно организирано в три логически свързани и балансираны като самостоятелен обем глави, които могат да бъдат определени като теоретична, аналитична и практико-приложна, като в последната е представено и самостоятелно анкетно проучване на дисертанта по проблемите на изследването.

1.2. Избор и актуалност на темата.

Въпросите, свързани със структурата и значението на данъците и данъчната система са сред фундаменталните и перманентно присъстващите в изследванията на политическата икономия, а по-късно и основните направления в икономическата теория. Въпреки това, дебатите продължават и до днес, и едва ли някога ще намерят еднозначно решение или приемлив консенсус. Считам, че дисертацията се вписва добре към настоящите проблеми, пред които е изправена Йордания. От една страна, драстично намаляващата външна помощ, на която се крепеше фискалната стабилност и развитието на страната десетилетия наред, а от друга – назряващите вътрешни нужди и конфликти: притокът на значителен брой бежанци от Сирия, нуждата от подобряване на социалните услуги, ускоряването на икономическия растеж, развитието на конкурентни предимства на националното стопанство и свързаното с всички тези проблеми преструктуриране на данъчната система като инструмент на икономическата политика и елемент на бизнес средата. Резултати от изследването могат да се използват като ориентир за коригирането на настоящата или формирането на нов тип данъчна политика в Йордания, която да минимизира негативните и използва и канализира позитивните фактори върху развитието на националната икономика чрез държаното регулиране.

1.3. Цел, задачи, обект и предмет на изследването.

Целта на изследването, представено в дисертационния труд, е да анализира глобалната, регионалната и национална /на примера на йорданската икономика/ среда на развитие на данъчната философия и политика през последните 50 години с идеята да установи, доколко националните измерения на данъчната политика в Йордания съответстват на глобалните и регионални тенденции и кои са причините за евентуални разминавания и несъответствия..

Основен **обект** на изследване е данъчната политика на Йордания и нейните основни елементи – данъчен капацитет, данъчно бреме, данъчни стимули, данъчно администриране, а предмет – нейната институционална и инструментална структура на

развитие. Считам, че обекта и предмета на изследването са коректно дефинирани и пряко кореспондират с поставената основна научна цел.

В хода на изследването докторантът защитава тезата, че в институционално отношение, данъчната политика в Йордания е относително добре развита и ефективно функционираща, поради историческия опит и богатите традиции, наследени от времето на британското присъствие в страната. В инструментално отношение съществуват редица проблеми, свързани със сложната и често променяща се законодателна данъчна уредба, краткосрочните ориентири на данъчните цели, съществуването на много и различни данъчни облекчения, както и сравнително ниската данъчна култура на населението.

1.4. Методология на изследването.

Предвид комплексния характер на разглеждания проблем, в увода към дисертацията си Нуаф Ал-Файез посочва, че в изследването са използвани аналитичния, системния, сравнителния и историческия подход, научната индукция и дедукция, социологическия подход, а в трета глава е направено и самостоятелно анкетното проучване.

Ако оставим настрана чисто формалното изброяване, интересното в дисертацията е възприемането на еклектичния подход, чрез обединяване идеите от неоинституционализма и теорията за обществения избор, и въвеждането на модела „рентиерска държава“, типичен за страните от Близкия Изток. Освен това неоинституционализмът се допълва от идеите на съвременната политическа икономия на развитието, според която в по-слабо развитите икономики с неутвърдени и неефективно функциониращи пазарни икономики и слаба в институционално отношение държава, ролята на неикономическите фактори доминира над традиционните стопански фактори на развитието. Взети в единство различните научни методи позволяват на автора да формулира важни и полезни изводи за състоянието на данъчната политика в йорданската икономика и да обогати съществуващото научно знание в изследваната проблематика.

Както всяко изследване, така и настоящото има своите ограничения. В случая те са сведени единствено до времевия период, а именно – „последните пет-шест десетилетия на ХХ и ХХI век, като по-голямата част от анализа на процесите се отнасят до последните две десетилетия“.

Използваната статистическа информация може да се определи като достоверна, тъй като е извлечена от базите данни на официалните национални и международни институции като МВФ, Световна Банка, ОИСР, МФ на Йордания, Департамента по статистика на Йордания и др. Коректно са приложени и анкетните карти, чрез които е реализирано проучването на автора.

1.5. Използвана литература.

Използваната литература включва 154 източници, от които 110 научни публикации на български, арабски и английски език, и 44 официални документа (анализи, споразумения, меморандуми, отчети и др.) на институции като Световната банка, МФ на Йордания, ОИСР и др. Мога да определя като позитивен факта, че авторът се е постарал да намери пресечните точки в постиженията на световната научна мисъл с тези на български автори и негови сънародници от арабския регион.

3. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд.

Глава първа, озаглавена „Данъчна система и политика – същност, цели и администриране“ може да се характеризира като теоретична. Нейната роля в дисертацията е да въведе категориалния апарат като маркира полемиката, развитието, дефинира понятията данък, данъчен капацитет, данъчно бреме, данъчни стимули и не на последно място очертае рамките на методологическия подход, който ще бъде използван в аналитичната и емпиричната част на дисертацията. Представен накратко фундамента на данъчната политика, и по-конкретно нейната същност и цели, като специален акцент в т. 4-та е поставен върху данъчните стимули (критериите за оценка и съвременните им форми), както и разграничението между данъчни и държавни разходи. На тази основа в т. 6-та се изследват основните икономически зависимости между данъчната политика и икономическия растеж, като тук свързвашото звено е икономическата политика на държавата като инструмент за реализирането на макроикономическите цели на развитие. Изложението е подкрепено с множество примери и резултати от предходни проучвания, които доказват количествено и качествено съществуването на подобна икономическа зависимост. Част от изложението (т. 5) разглежда институционалния аспект на данъчната политика, по-конкретно – структурата и ефективността от функционирането на данъчната администрация и тяхното значение за ефикасността на данъчната политика.

Благодарение на анализът в първа глава се достига до три основни извода, които трасират посоката и развитието на изследването в останалата част на изложението, а именно:

- 1) В зависимост от степента на обществено-икономическото развитие на отделната държава данъчната система е исторически детерминирана и се проявява в едно изключително разнообразие на форми и модификации на данъчните елементи, което придава определена специфика, а оттук и определено равнище на ефективност на функционирането.
- 2) Няма ясна и категорична емпирична връзка между размера на данъците и икономическия растеж. От тази гледна точка, съвременният анализ обикновено се префокусира от чисто количествените измерители (например данъчна норма, данъчно бреме и др.) към въпросите на структурата на данъчната система, отношението между данъчния капацитет и размера на данъците, ефективността на данъчните институции и др.

3) За икономики със средно и по-слабо икономическо развитие, по-адекватна теоретична основа за оценката на данъчната система дават идеите на неоинституционализма и политическата икономия на развитието, които фокусират върху политическия фактор и ролята на държавата при обяснението на връзката между икономическо развитие и данъчна система.

Във втората глава изведената от автора теоретична връзка между икономическата и данъчната политики и философии се проследява чрез практическия анализ на глобалните тенденции и процеси от последните 50 години. Главата е структурирана в три части, като всяка една представя анализ на обекта на дисертацията в три нива (плоскости): глобален, регионален и в по-малка степен национален, като последния е застъпен по видимо в последната глава.

В първата част от втора глава е проследено развитието на данъчната философия и данъчната политика в световното стопанство от началото на XX век до края на 80-те. Изводите, до които достига авторът са свързани с наличието на устойчиви и закономерни връзки между качествените промени в пазарната среда, икономическата и данъчната философии, които служат за основа на утвърждаването на нов тип икономическа и данъчна политика. Посочената релация е двустранна, като водеща е икономическата философия и политика, но те също така имат своето обратно влияние чрез икономическите стимули на стопанските субекти и промените в икономическото им поведение. В подкрепа на изводите си, авторът представя подробно данъчните реформи от края на 80-те и началото на 90-те години на 20 век в два типа развити пазарни икономики – американската (англосаксонската) и шведската (скандинавската), които са съвременна илюстрация на полюсните алтернативни варианти на пазарното развитие. Независимо от различията в националните икономически и социални приоритети, и двете икономики показват редица сходни стъпки в данъчното си реформиране и по този начин символизират общото, глобално проявление в развитието на данъчните процеси.

Във втората част авторът дискутира значението и последиците от два от най-важните (според него) процеси на преструктуриране на данъчната политика в следствие на глобализацията, а именно – данъчната конкуренция и данъчната хармонизация. Специалният акцент върху тези явления не е случаен, нито самоцелен, а кореспондира пряко с основната цел на дисертацията – анализ на данъчната система като елемент на бизнес средата. По тази причина, голяма част от анализа е свързан с позитивните ефекти за бизнеса, от една страна, но и с потенциалните, а в нередки случаи и реално възникнали в практиката загуби за обществата. Приведени са множество примери, данни и предходни изследвания, с помощта на които се достига до извода, че данъчната конкуренция през последните десетилетия е силен икономически фактор за реформирането на данъчните политики в посока на общото снижаване на данъчното бреме, което, от своя страна, може да се разглежда и като двигател и катализатор на глобалния икономически растеж, особено за страни с по-ниско равнище на икономическо развитие, поставени в ситуация за догонване на по-развитите държави. Що се отнася до данъчната хармонизация, тя е анализирана в контекста на европейската

интеграция и представена по-скоро като частен случай, но не и като настояща, а по-скоро „вероятна“ бъдеща глобална тенденция.

Третата част е посветена изцяло на особеностите на данъчните системи и данъчната политика на страните от Близкия Изток и Северна Африка (МЕНА). Класифицирането на страните в региона в пет отделни групи дава възможност зад малкото общорегионални данъчни характеристики да се очертаят и специфичните за групата данъчни проблеми. Най-характерните регионални особености се свързват с ниската данъчна събирамост, слабата прогресивност при подоходното облагане, високото равнище на данъчно избягване, административната данъчна слабост, ниския данъчен морал и неефективното държавно управление.

В краяна сметка, авторът достига до следните заключения:

- 1) В исторически план налице са три смени на икономическата философия, на които съответстват три типа икономически политики и съответно три вида различни данъчни политики, провеждани в различните държави.
- 2) През последните десетилетия се наблюдават тенденция на опростяване на данъчната система и на общо снижаване на данъчните ставки, с цел повишаване стимулите към данъкоплатците, а по отношение на съотношението на размера на данъчните приходи към бюджета, данъчните реформи остават неутрални, предвид достигнатия висок дял на бюджета спрямо равнището на БВП.
- 3) Съкращаването на данъчните ставки е резултат от все по-нарастващото влияние и значение на данъчната конкуренция, за която (независимо от различните интерпретации) може да се твърди, че има определено положително влияние за общия глобален икономически растеж.
- 4) Данъчната хармонизация като тенденция, противоположна на данъчната конкуренция, възниква тогава, когато конкуренцията от градивен елемент на икономическата регуляция се превръща в силен ограничител и препятствие за икономическия растеж; тя ще се развива и утвърждава в перспектива като естествен процес, непосредствено обвързан с наднационалното икономическо регулиране и координиране на глобалните икономически процеси
- 5) Данъчните промени през последните няколко десетилетия в региона на МЕНА са крайно недостатъчни и се отнасят най-вече до съществуващата данъчна основа. Необходими са радикални реформи, които да преосмислят и преоценят съществуващите трайни дългосрочни тенденции в данъчната политика особено в сферата на данък ДДС и акцизите, както и по отношение на подоходните данъци и инвестиционните данъчни стимули. Това изисква главно сълна политическа воля, прозрачност на действията на държавата.

Трета глава от дисертацията е изцяло посветена на данъчната политика и развитието на Йордания и представлява третото (национално) ниво на анализа. В т. 1-ва подробно е представена институционалната и законодателната организация на

данъчната политика, изведени са нейни особености в Йордания, отличаващи я както от глобалните тенденции, така и от останалите страни в региона. В процеса на анализа авторът извежда множество проблеми, свързани с данъчните облекчения, пропуснати ползи, неефективността на настоящите данъчни норми, твърде комплицираните процедури при някои от данъците и др. Съвсем логично след общия анализ изследването преминава и към връзката на данъчната система с бизнес средата и развитието. В т.3 са представени множество предходни изследвания на местни (арабски, вероятно и йордански) автори с техните резултати и оценки. Авторът достига до извода, че в случая на развиващите се страни връзката между данъчна политика и икономически растеж е налице, но нейният характер е нестабилен, поради ниската ефективност на данъчната политика и множеството проблеми, с които е съпроводена: недостатъчно развитата пазарна икономическа среда, ниската пазарна и данъчна култура на населението, краткосрочната ориентираност, непоследователност и др.

В последната четвърта точка е представено самостоятелно анкетно проучване, направено сред 130 данъчни служители на Дирекцията за данък върху общия доход и данъка върху продажбите в Йордания. Чрез 22 въпроса, разпределени в четири основни групи, авторът се опитва да намери потвърждение в своите тези и заключения по отношение на институционалната организация на данъчната система в Йордания, състоянието на данъчното законодателство, ролята на данъчните облекчения като основен инструмент за стимулиране на развитието в страната, социалните функции на системата и др. Общийят извод от резултатите от проведената анкета е, че мнението на данъчните експерти съвпада в голяма степен с изведените в предходните глави и параграфи теоретични и практически изводи за глобалните и регионални тенденции в данъчните политики на отделните държави и в частност в Йорданската икономика.

4. Научни и научно – приложни приноси в дисертационния труд.

В справката към автореферата са посочени 4 приносни момента в изследването на докторанта. Както често се случва, заради твърде близкия фокус върху дисертацията и личния елемент, най-трудните моменти в намирането на „правилния път“ при провеждането на изследването и написването на дисертацията, често се бъркат с реалните приноси, видими от страничния (безпристрастен) наблюдател. По мое мнение, приносите в дисертацията са различни от посочените и те се изразяват в следните:

1) В края на втора глава са изведени и систематизирани особеностите на данъчните системи на страните от Близкия Изток и Северна Африка (МЕНА), проследена е тяхната еволюция, като в анализа се съдържат множество нормативни моменти със силно авторово присъствие, чиято отправната точка е значението на данъчните системи за икономическото развитие на страните в региона. От изложението става видим острый контраст между западните и глобалните тенденции, от една страна, и тези в региона на МЕНА, от друга, което според автора се дължи на колониалното

наследство, „слабите“ институции, сильно ресурсно зависимите икономика и не на последно място – особеностите на общественото и политическо устройство.

2) В трета глава е налице задълбочен самостоятелен анализ с множество срезове (времеви, регионален, по видове данъци, институции и групи данъкоплатци и т.н.) на данъчната система, данъчното бреме и данъчният капацитет в Йордания. Резултатът от този анализ са ценни не само за изследването, но и за публичните политики на Йордания изводи, по отношение институционалното състояние на данъчната администрация, общественото доверие, устойчивостта на реформите, неефективността на данъчните стимули, фискалната стабилност и др.

3) Не на последно място, благодарение на предходния анализ и анкетното проучване са изведени конкретни аргументирани препоръки за реформи в данъчната политика по отношение тежестта на отделните данъци, използваните стимули за икономическо развитие, функционирането на администрацията и др.

Разбира се, всички тези постижения са резултат от прилагането на нетрадиционния еклектичен методологически подход със силен политикономически елемент, както и провеждането на анализа на глобално, регионално и местно равнище, което според мен е една от силните страни на изследването, но трудно бих определил като научен принос.

5. Публикации и участие в научни форуми.

От приложената справка и полученият пакет документи е видно, че Науаф Ал Файез е публикувал 1 статия и 2 доклада, пряко свързани с научния му труд и заключенията в него:

- Файез, Науф Ал (2019) Данъчната политика като инструмент на икономическата среда в Йордания, Известия. Списание на Икономически университет - Варна. 63(4), с. 338 - 355.
- Файез, Науф Ал (2008) Особености на данъка върху добавената стойност в икономиката на Йордания, Шкорпиловци : 2007 : Сборник доклади от научна конференция на младите научни работници, Университетско издателство "Наука и икономика", с. 136 - 143.
- Файез, Науф Ал (2019) Пазарът на недвижима собственост в условията на йорданската икономика, Сборник с доклади от 34-та международна научно-практическа конференция "Строително предприемачество и недвижима собственост", Университетско издателство "Наука и икономика", с. 211 - 219.

Считам, че с посочените публикации е осигурена публичност на дисертационния труд и са изпълнени изискванията на чл. 35, ал. 1, т. 4 от Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна.

6. Критични бележки и препоръки.

Позволявам си да отправя следните критични бележки към дисертационния труд:

- 1) Допускам, че съществува някаква причина/и докторантът да избере зададеното времевото ограничение на своя анализ. В дисертацията, обаче, няма посочени аргументи за така дефинирания период (например, политически прелом, цикъл от икономическото развитие, цялостна реформа, край на военен конфликт и т.н.). В този ред на мисли, отсъства и известен исторически контекст, който да помогне да се разбере траекторията на еволюцията и настоящото състояние на данъчната система и данъчната политика в Йордания.
- 2) Дисертационния труд безспорно е написан на високо ниво, но в отделни моменти логическата последователност на изложението се губи, след което то сякаш отново се връща „в релси“. Остава известно усещане за излишни отклонения, известни повторения или изпреварващи анализи (напр. елементи на данъчната политика, разгледани пред подточката за самата политика, нейните основи и цели).
- 3) Макар заглавието ясно и конкретно да дефинира обектите на изследването (данъчен капацитет и данъчно бреме), в анализа те са „претопени“ в далеч по-голям кръг от въпроси и проблеми, което в известна степен е довело до разфокусиране на изследването извън първоначалната релация. Това пък има и своя позитив, а именно – много повече изводи и препоръки.
- 4) Отсъства малко повече конкретика по отношение връзката между данъчната система и политика, и икономическото състояние на Йордания. Разбирам, че подходът не е емпиричен, а преди всичко институционален, но се усеща отчетливо липсата на анализ на икономическата ситуация в Йордания, нейната динамика и е трудно да се разбере, как настоящата данъчната система и нейната еволюция, влияят върху развитието на страната.
- 5) Като продължение на предходната бележка считам, че изследването се нуждае от повече анализ на чисто регионалните особености на данъчните системи в региона, които (както става ясно) са твърде различни от тези в развитите страни.
- 6) Не на последно място считам, че изследването щеше да спечели, ако анкетно проучване беше проведено в два панела: сред данъчната администрация и сред самите данъкоплатци (бизнес и домакинства). В момента налице е само гледната точка на едната страна в процеса на данъчно облагане.

7. Въпроси към дисертанта.

Бих искал да задам следните въпроси към дисертанта:

- 1) Получава ли Йордания помощ и сътрудничество от международните институции (СБ, ООН, МВФ) по отношение на данъчните реформи? До колко адекватни са техните препоръки и съществува ли политическа воля за прилагането им?
- 2) Какво е състоянието на проблема с корупцията и нейното противодействие в данъчната администрация на Йордания, и какво е значението му за бавните темпове на развитие на страната? Ясно съзнавам, че въпросът е чувствителен и предвид кариерната позиция на докторанта, бих приел неговото мълчание по въпроса също като отговор.

8. Заключение.

Като цяло дисертационния труд заслужава положителна оценка. Демонстрирани са голям обем от натрупани знания в сферата на политическата икономика, неоинституционализма, теорията на развитието, публичните финанси и др., както и способността за тяхната интерпретация, синтез и приложение. Налице е самостоятелно изследване и практико приложни приноси, които имат своето значение за икономиката на Йордания и по-конкретно – нейната данъчна политика и администрация.

От формална гл. т. считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, на Правилника за неговото прилагане, както и на Правилата и условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ИУ-Варна.

Всичко това ми дава основание да гласувам с „ДА“ и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Науаф Ал Файез образователна и научна степен „доктор“ в област на висшето образование: 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.8 „Икономика“, докторска програма „Политическа икономия (Обща икономическа теория)“.

29.07.2020 г.
гр. Варна

Рецензент:

(н)

/докт. д-р Калоян Колев/